

2. Червона книга України. Рослинний світ / За заг. ред. Я.П. Дідуха. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 912 с.
3. Перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення Полтавської області станом на 01.01.2015.

УРОЧИЩЕ «ГРИШКИН ЛІС» – ОСЕРЕДОК ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛІСОВОЇ ФІТОРІЗНОМАНІТНОСТІ В М. ПОЛТАВА

Смоляр Н.О.¹, Донченко Д.В.²

¹ННЦ «Інститут біології» Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

²Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

У зв'язку з високим ступенем антропогенізації, проблема збереження вцілілих природних комплексів як осередків збереження природної фіторізноманітності на території України, в тому числі й на Полтавщині, є досить актуальною. Для міста Полтави, як і для будь-якого іншого, міста чи населеного пункту з урбанізованими, рекреаційними та селітебними зонами, які постійно розширюються, природні об'єкти, на території яких збереглися типові та унікальні природні комплекси, фітоценози та види, є особливо значимими.

Останнім часом здійснюється оптимізація природно-заповідної мережі Полтавської області, частиною якої є локальна природно-заповідна мережа міста Полтави, що нині репрезентована 34 об'єктами загальною площею 205,75 га. В ній найбільш представленими є об'єкти колекційного блоку (парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва) та ботанічні пам'ятки природи місцевого значення (окремі вікові дерева, групи дерев чи незначні за площею бульвари та сквери). Згідно концепції природозаповідання для Полтави увага звертається на екологічну, природоохоронну та наукову роль зелених зон міста, наприклад, природні комплекси в околицях сіл Вакуленці, Буланове, Нижні Млини та ін. [2].

Однією із таких територій, яка, до того ж, нині виконує значні рекреаційні функції і у зв'язку з цим піддана значному рекреаційному навантаженню, є урочище «Гришкін ліс» – масив широколистяного лісу суміжно з мікрорайоном Половки м. Полтава (Київський район міста) площею орієнтовно 50 га, що має локалізацію «лісового острова» серед забудов та інших селітебних територій.

Урочище «Гришкін ліс» є залишком вікових, зональних для Лівобережного Лісостепу, дібров із добре збереженим природним біорізноманіттям, у складі якого виявлені й раритетні види флори [2]. За структурою фітоценозів, флористичним ядром і наявністю раритетних видів цей лісовий масив є подібним до Розсошенського лісу, який охороняється із 1982 року в статусі ботанічного заказника місцевого значення «Розсошенський» і є одним із еталонних об'єктів такого рангу за характеристиками біорізноманітності [1]. Очевидно в минулому ці урочища територіально входили до суцільних масивів дібров, що оточували Полтаву, а ще раніше займали й територію сучасної Полтави.

На території урочища «Гришкін ліс» домінують угруповання кленово-липово-дубового лісу бруслиново-зірочникового зі значною участю *Fraxinus excelsior* у деревостані. Перший ярус лісу формують *Quercus robur* L., *Fraxinus excelsior*, *Tilia cordata* Mill., *Acer platanoides* L., другий –

Ulmus laevis L., *Acer campestre* L., *Sorbus aucuparia* L., *Betula pendula* Roth. Підлісок утворюють *Euonymus verrucosus* Scop., *Euonymus europaea* L., *Rhamnus cathartica* L., *Crataegus oxyacantha* L., зрідка зустрічаються *Corylus avellana* L., *Sambucus nigra* L. На узлісці суцільні смуги утворює *Prunus spinosa* L.

Трав'янистий ярус має на багатьох ділянках трансформований характер як наслідок значної неврегульованої рекреації. Однак, у цілому флористичний склад і структура лісу на даний час добре збережена і виявлена. Домінантом трав'янистого ярусу виступає частіше *Stellaria holostea* L., на вологіших місцях, особливо ближче до тальвегу яру, – *Aegopodium podagraria* L., на добре освітлених схилітих місцевостях – *Poa nemoralis* L.

Основне флористичне ядро формують *Carex pilosa* Scop. (подекуди утворює незначні за площею куртини), *Mercurialis perennis* L., *Polygonatum multiflorum* (L.) All., *Asarum europaeum* L., *Roegneria canina* (L.) Nevski, *Pulmonaria obscura* Dumort., *Glechoma hederacea* L., *Viola mirabilis* L., *Lathyrus vernus* (L.) Bernh., *Campanula persicifolia* L., *Scrophularia nodosa* L. та ін.

Значною є участь рослин – лісових нітрофілів: *Lamium purpureum* L., *Urtica dioica* L., *Alliaria petiolata* (Bieb.) Cavara et Grande, *Geum urbanum* L., *Galium rivale* (Sibth. et Smith.) Griseb., *Lactuca serriola* Torner, *Lactuca chaixii* Vill. У складі флори відмічені й адвентивні види: *Stenactis annua* Nees., *Impatiens grandulifera* Royle, *Solidago canadensis* L., *Erigeron canadensis* L.

На узліссях та галявинах зростають *Hypericum perforatum* L., *Origanum vulgare* L., *Achillea submillefolium* L. та інші узлісні й деякі лучно-степові види.

Навесні трав'янистий покрив лісу представлений синюзіями ранньовесняних ефемероїдів, домінантами яких є *Scilla siberica* Haw. (регіонально рідкісний вид), *Corydalis solida* (L.) Clairv., *Ficaria verna* Huds., *Anemone ranunculoides* L. з участю інших весняноквітучих рослин.

У центральній частині урочища сформоване незначне за площею болото, на якому відмічені монодомінантні угруповання *Typha latifolia* L., на більш обводнених місцях із участю *Phragmites australis* (Cav.) Trin ex Steud. По периферії болота збільшується участь інших типових гідрофільних видів: *Angelica archangelica* L., *Carex acutiformis* L., *Carex pseudocyperus* L., *Bidens tripartita* L., *Lycopus europaeus* L., *Solanum dulcamara* L., *Eupatoria cannabinum* L., *Urtica galeopsifolia* Wierzb. ex Opiz, *Poa palustris* L., *Symphytum officinale* L., на більш сухшому – *Glechoma hederacea* L., *Prunella vulgaris* L., *Lysimachia nummularia* L., *Ranunculus repens* L., *Anthriscus sylvestris* L., *Humulus lupulus* L. Зустрічаються поодинокі (або групи) дерева *Salix alba* L. та куцисті верби – *Salix cinerea* L., *S. triandra* L., *S. fragilis* L.

У складі флори урочища відмічено шість видів рідкісних рослин, із яких два включені до Червоної книги України (*Allium ursinum* L., *Tulipa quercetorum* Klok. et Zoz) [3] та чотири – до регіонального списку (*Scilla siberica* Haw., *Convallaria majalis* L., *Corydalis marschalliana* Pall, ex Willd. та *Vinca minor* L.).

Унікальним явищем, що складає значний созологічний та науковий інтерес є місцезростання на території масиву двох видів рослин, занесених до Червоної книги України.

Allium ursinum – реліктовий вид, який одиничними місцезнахо-

дженнями відомий для Лівобережного Лісостепу України [3], приурочений до вологих місць уздовж джерела по тальвегу яру. У цьому місцевзнаходженні *Allium ursinum* добре розмножується і поширюється, що підтверджено результатами демекологічних досліджень.

Середньочисельною на території масиву є й ценопопуляція *Tulipa quercetorum*, який теж тут здатний до самовідтворення (виявлені різні вікові стани, де переважають молоді), однак насінневою розмноженню його на території лісу перешкоджає неврегульована рекреація та масовий збір квітуючих рослин.

Досить багатим є й тваринний світ місцевості, який відносно добре представлений, незважаючи на значний антропогенний вплив, і потребує спеціальних досліджень.

Біорізноманітність урочища, незважаючи на значний рекреаційний пресинг, характеризується досить високими показниками наукової цінності (як за критерієм репрезентативності, так і унікальності – флористичної, ценотичної, фауністичної). Тому з метою збереження лісового масиву як осередку збереження лісової біорізноманітності та унікальної пам'ятки природи нами пропонується забезпечити його охорону у статусі ботанічного заказника місцевого значення.

Література

1. Природно-заповідний фонд Полтавської області : [Реєстр-довідник] / Наталія Олексіївна Смоляр. – П. : ШвидкоДРУК, 2013. – 149 с.
2. Стецюк Н.О. Сучасна природно-заповідна мережа м. Полтави та перспективи її оптимізації / Стецюк Н.О., Гостудим О.М. // Географія та екологія Полтави : М-ли Всеукр. наук.-практ конф, М-во освіти і науки України, Полт. держ., пед. університет імені В.Г. Короленка, 25 квітня 2008 р. – Полтава : Верстка, 2008. – С. 7-17.
3. Червона книга України. Рослинний світ ; [під ред. Я.П. Дідуха]. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.

ЦІННІСТЬ РИЦИНИ – В НАСІННІ

Шокало Н.С.

Полтавська державна аграрна академія

Всім нам доводилось влітку й восени милуватись яскравими рослинами рицини, що схожа на екзотичну пальму. Вона прикрашає квітники, створюючи ефектні композиції як у поєднанні з іншими представниками флори, так і окремо. Рицина – єдиний представник даного виду, що має декілька садових різновидностей. Можна зустріти рослини червоно- і зеленолисті, у яких коробочки дуже яскраві (багряно-червоні, рожево-червоні, пурпурові) або зелені. Дехто знає, що насіння рицини отруйне і його категорично неможна вживати в їжу, особливо дітям. А що нам відомо про цю рослину як технічну культуру, а не лише декоративну?

Рицина (*Ricinus communis*) належить до роду *Ricinus*, родини молочайних (*Euphorbiaceae*). У країнах із тропічним та субтропічним кліматом вона росте та розвивається як багаторічна рослина з деревоподібним стеблом до 10-12 м заввишки та кроною до 5 м у діаметрі. Тривалість життя її тут досягає 10 років. У районах із помірним кліматом (південь України) рицину вирощують як однорічну рослину висотою 1-3 метри [3].